

Menneskerettigheder og handelspolitik i EU

Manners, Ian

Publication date:
2012

Document Version
Tidlig version også kaldet pre-print

Citation for published version (APA):
Manners, I. (2012, jan. 31). Menneskerettigheder og handelspolitik i EU.
http://www.cleanclothes.dk/index.php?option=com_content&view=article&id=162:menneskerettigheder-og-handelspolitik-i-eu&catid=51:det-handler-om-menneskerettigheder&Itemid=90

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain.
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact rucforsk@kb.dk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Arbejdere på en tøjfabrik i Dhaka, Bangladesh. I Dhaka findes der over 4000 tøjfabrikker som udelukkende producerer til eksport.
16/03/10

Det handler om menneskerettigheder

- også for dem, der laver dit tøj

Arbejdstagerrettigheder er menneskerettigheder

Menneskerettigheder er ikke kun retten til frihed og demokrati. Det er også retten til et arbejde man kan leve af, retten til at danne en fagforening og retten til at arbejde under anstændige forhold.

Det står i stærk kontrast til de faktiske forhold i den globale tøjindustri. I dag ejer de færreste tøjvirksomheder selv de fabrikker, hvor tøjet produceres. Produktionen foregår på forskellige fabrikker i lande som Kina, Tyrkiet og Bangladesh.

Arbejdsforholdene i tøjindustrien er generelt elendige. Arbejderne får ofte så dårlig løn, at de har svært ved at forsørge deres familie. Basale rettigheder som retten til at danne fagforening, retten til kollektive lønforhandlinger, et sikkert arbejdsmiljø og sikring mod uberettigede fyringer bliver undertrykt. Ofte bliver fagligt aktive fængslet uden rettergang.

EU er en økonomisk stormagt. Unionen har mulighed for at gøre sin indflydelse gældende på menneskerettighedsområdet i de lande, som Europa handler med. Det kan f.eks. være ved at stille krav til de europæiske virksomheder, som får produceret varer i udviklingslande. Det kan også være ved at bruge sin økonomiske magt til at tvinge menneskerettigheder igennem i producentlandene.

Men EU har hidtil kun brugt denne magt i meget begrænset omfang. Initiativer inden for menneskerettighedsområdet er først og fremmest kommet til udtryk gennem andre kanaler, som f.eks. udviklingsindsatsen og diplomatiet.

I de sidste 20 år har global fri handel været den førende økonomiske politik. Men krisen er over os, og Unionen er mere presset end nogensinde. Netop derfor er det et oplagt tidspunkt at revidere EUs økonomiske politik og se, hvordan man kan fremme bæredygtighed og en mere

fair handel. Økonomi er politik, og ikke bare en teknisk videnskab.

Flere strømninger peger på, at netop det er ved at ske. EU-landene har med vedtagelsen af Lisabon traktaten i 2007 forpligtet sig til at fremme fri og fair handel i deres relationer med omverdenen, og til at leve op til EUs Charter for Menneskerettigheder. Internationale virksomheder som f.eks. danske Bestseller tager i stigende grad ansvar for deres produktionskæde. Forbrugerne er også blevet mere bevidste og går efter etiske mærker som f.eks. danske "A Question Of". Og sociale bevægelser tager nye teknologiske muligheder i brug for at skabe forbindelser og alliancer på tværs af landegrænser.

Denne avis sætter fokus på menneskerettigheder, den globale tøjindustri og hvad EU gør på menneskerettighedsområdet.

Læs ind i bladet

Menneskerettigheder og handelspolitik i EU

Interview med Ian Manners

Kasteløse slaver i tøjindustrien

Dansk indsats i Bangladesh

Interview med Svend Olling

Clean Clothes Campaign

Danmark

Clean Clothes Campagin

Clean Clothes Campagin Danmark (CCCDK) er en international solidaritetsorganisation som arbejder for at forbedre vilkårene for tekstilarbejdere i den globale tekstilindustri.

CCCDK består af følgende organisationer:

- AIF Silkeborg
- Mellemfolkeligt Samvirke
- Handelskartellet i Danmark
- LO-Storkøbenhavn
- Aktive Forbrugere
- 3F Brancheudvalget for Tekstil og Beklædning
- Paytime
- BAV, Bedre arbejdsvilkår i den 3. verden

CCCDK er en del af den internationale Clean Clothes Campaign som findes i 15 Europæiske lande og som samarbejder med et netværk af flere end 200 organisationer og fagforeninger i de tøjproducerende lande.

Clean Clothes Campaign modtager løbende henvendelser fra arbejdere, hvis menneske- og arbejdstagerrettigheder er blevet krænket. Det kan f.eks. være når en virksomhed groft overtræder sikkerhedsreglerne, foretager uberettigede fyringer, eller når fagforeninger og aktivister forfølges.

Clean Clothes Campaign tager disse konkrete "Urgent Appeal" sager op. Gennem underskriftskampanjer, gadeaktioner og medieopmærksomhed presses virksomheder og myndigheder til at respektere arbejderne rettigheder.

Læs mere på www.cleanclothes.dk

CCCDK og Triumph International Thailand Labour Union i aktion foran Triumph's butik på Strøget i København. Triumph havde uden gyldig grund fyret formanden for den lokale fagforening i Thailand.

Menneskerettigheder og EU

Menneskerettigheder er en betegnelse for de umistelige universelle fundamentale rettigheder alle mennesker, uanset etnisk, religiøs, politisk og øvrige tilhørsforhold, kan gøre krav på. Alene at være menneske giver en ret til disse basale rettigheder.

I kølvandet på 2. verdenskrig og opgøret med fascismens menneskefjendske ideologi, blev der i FN regi formuleret "FNs Verdenserklæring om menneskerettigheder" som blev vedtaget ved FN's generalforsamling i 1948.

I 1966 blev "FNs konvention om borgerlige og politiske rettigheder" og "FNs konvention om økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder" formuleret og er i dag med enkelte markante undtagelser vedtaget og ratificeret af alle verdens lande. F.eks. har Kina ikke ratificeret den første, og USA har ikke ratificeret den anden.

Konventionen om borgerlige og politiske rettigheder har som hovedpunkter:

- Retten til fysisk integritet (retten til et liv uden tortur og slaveri m.m.)
- Retten til frihed og sikkerhed
- Retten til fair rettergang
- Individuelle friheder (religionsfrihed, tankefrihed, ytringsfrihed, bevægelsesfrihed)
- Politiske rettigheder (ret til at deltage i styret af sit hjemland)

FNs konvention om økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder har som hovedpunkter:

- Arbejdstagerrettigheder (retten til et anstændigt arbejde der er tilvalgt eller accepteret, forhindring af tvangs og børnearbejde, retten til sikkert arbejde, retten til at danne fagforeninger og til at strejke m.f.)
- Retten til social sikkerhed (beskyttelse af arbejdere i tilfælde af sygdom, handicap, arbejdsløshed, alderdom m.m.)
- Retten til et familieliv
- Retten til en anstændig levestandard (retten til mad, vand, bolig)
- Retten til et ordentligt helbred (skal forstås som retten til eget helbred, altså adgang til rent drikkevand og sanitære forhold, frihed for tortur og medicinske eksperimenter)

- Ret til gratis skolegang
- Ret til deltagelse i kulturliv

Hvor de borgerlige og politiske rettigheder er dem som vi oftest betragter som "traditionelle menneskerettigheder", er der langt mindre fokus på de økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder.

Menneskerettigheder er nyt i EU

EUs menneskerettighedspolitik har udviklet sig i takt med at handels-samarbejdet blev til en union, og landene er blevet knyttet tættere og tættere sammen.

EU startede som et samarbejde om kul og stål, og bestod i første omgang kun af landene Frankrig, Tyskland og Benelux landene. Som udgangspunkt var samarbejdet alene baseret på handel, men en del af baggrunden for etableringen af fællesskabet var også at forhindre endnu en krig i Europa, ved at binde landene sammen via handel.

Menneskerettigheder kom for første gang ind i EFs politik i 1970'erne og 1980'erne da man inkluderede landene Portugal og Spanien som ikke tidligere havde haft demokratisk valgte ledere. Her insisterede EU på at landene kunne garantere at de respekterede basale menneskerettigheder.

I 1993 blev fællesskabet til en union med fri bevægelse af varer, kapital, borgere og service mellem medlemslandene. Op til vedtagelsen af traktaten blev der formuleret en række kriterier for optagelse af nye medlemslande, kendt som Københavnerkriterierne. Her stod bla. at et lands institutioner skal kunne garantere demokrati og menneskerettigheder, beskytte minoriteter og have en funktional markedsøkonomi.

Det stod dog endnu ikke klart hvad der mentes med menneskerettigheder, da sådanne aldrig officielt var blevet formuleret af EF. Dette skete i 1999 med Den Europæiske Unions Charter om Grundlæggende Rettigheder. I 2009 blev de ratificeret for alle EU lande, da de blev skrevet ind i Lissabon traktaten.

Citat fra EUs menneskerettigheds-erklæring (2000)

"Unionen, der er sig sin åndelige og etiske arv bevidst, bygger på de udelelige og universelle værdier: menneskets værdighed, frihed, lighed og solidaritet; den bygger på demokrati- og retsstatsprincippet. Den sætter mennesket i centrum for sit virke med indførelsen af unionsborgerskabet og skabelsen af et område med frihed, sikkerhed og retfærdighed."

Citat fra Lissabon Traktaten (2007)

"Unionen forsvaret og fremmer i forbindelserne med den øvrige verden sine værdier og interesser og bidrager til beskyttelsen af sine borgere. Den bidrager til fred, sikkerhed, bæredygtig udvikling af jorden, solidaritet og gensidig respekt folkene imellem, fri og fair handel, udryddelse af fattigdom og beskyttelse af menneskerettighederne, især børns rettigheder, samt nøje overholdelse og udvikling af folkeretten, herunder overholdelse af principperne i De Forenede Nationers pagt"

Det handler om menneskerettigheder

Udgivet af Clean Clothes Campaign Danmark
Fælledvej 12
2200 København N
mail@cleanclothes.dk
Redaktion: Klaus Melvin Jensen
Tekst: Magnus Bundgaard Nielsen og Dorte Sørensen
Fotos: Arkivfotos fra Clean Cloths Campaign, hvor intet andet er angivet.
Layout: Krista Stentoft
Tryk: Dansk Andelstryk A/S

EUROPA-NEVNET

Nævnet for Fremme af Debat og Oplysning om Europa
Debatavisen er udgivet med støtte for Fremme af Debat og Oplysning om Europa

This publication has been produced with the financial assistance of the European Union. The contents of this document are the sole responsibility of Clean Clothes Campaign Denmark and can under no circumstances be regarded as reflecting the position of the European Union.

Menneskerettigheder og handelspolitik i EU

Interview med Ian Manners

Hvordan varetager EU menneskerettighedsområdet, og hvordan viser det sig i handelspolitikken?

■ For at svare på det spørgsmål, må man først tage et skridt tilbage. Handelspolitik er kun et af mange områder i EU. Og menneskerettigheder i handelspolitik er en af de seneste udviklinger. Den tidligste udvikling kom oprindeligt indenfor EU selv og relaterede sig til optagelsen af Portugal og Spanien i 70'erne og 80'erne. De lande havde ingen tradition for demokrati, så EU insisterede på, at de adopterede et vist niveau menneskerettigheder.

På nogenlunde samme tid opstod der en nytænkning indenfor udviklingspolitikken og et ønske om at kæde udviklingshjælp sammen med fremme af menneskerettigheder. Først da begyndte det at finde en vej ind i handelspolitikken. Historisk set har EUs holdning været at handelspolitikken skal være til gavn for medlemsstaterne og ikke så meget andet.

I de sidste 15 - 20 år har EU forsøgt at komme overens med det faktum, at vi er for demokrati og menneskerettigheder, og at vi skal fremme det internt, og i det nære udland. Men når det kommer til handelspolitik, det største og stærkeste værktøj, har vi ikke været særlig stærke. Så med

hensyn til at fremme menneskerettighederne i handelspolitikken, er en masse af det kommet til gennem andre kanaler; f.eks. gennem aktivisme fra andre dele af EU-kommisionen, fra Europa-Parlamentet og fra visse medlemsstater, især de nordiske.

Dette faldt sammen med en styrkelse af ideologien i World Trade Organization, hvor særbehandling var udelukket. Så igen var der denne konflikt indenfor handelspolitikken. I generaldirektorat for handel var der visse enheder, der arbejdede på, at EU kun bør fremme sin egen handelspolitiske dagsorden, hvor andre enheder arbejdede på en mere social dagsorden. Så det betød en masse, hvem der var kommissær. Forholdet mellem handel og menneskerettigheder har en tendens til at gå op og ned alt efter, hvem der er kommissær.

Den Europæiske Unions charter om menneskerettigheder blev udarbejdet i 2000, og er nu blevet skrevet ind i Lissabontraktaten. Hvordan vil det påvirke politikken i EU, hvad angår handelsmæssige relationer?

■ Jeg tror mange af os med en mere holistisk, mere eftertænksom og en mere proaktiv tilgang til handelspolitik mener, at charteret i sig selv kan producere en tilsvarende virkning

som udvidelsesprocessen i halvfemserne. Det er stadig for tidligt at sige. Det mest interessante var introduktionen af ordene fri og fair handel. Jeg tror, at hvis man er helt igennem nyliberal ville man være skør, hvis man lod nogen sætte det ind i en forfatningstraktat. Men i min egen forskning, som har fokuseret på promoveringen af fairtrade i EU, har det været interessant at iagttage, at det blev fortolket som, at vi er nødt til at tænke lidt over hvordan vi agerer på det her område. Ikke at vi skulle gentænke alt hvad vi gør.

Du beskriver, hvordan fairtradebegrebet i FLO's (Fair Labor Organization) definition er officielt anerkendt i EU. Er det ikke besynderligt at private eller NGO initiativer, som på nogle måder modsiger den almindelige EU handelspolitik, bliver anerkendt på den måde?

■ Både ja og nej. Hvis man betragter andre områder i EU, især miljøpolitikken og udviklingspolitikken, ser man faktisk at EU altid har arbejdet med og taget initiativer fra NGO'er. Argumenterne på miljøområdet kom fra NGO bevægelsen. Greenpeace var der først. Selv inden for menneskerettighedsområdet, råbte Amnesty International højt lang tid, før EU selv tog det op. Dette er også tilfældet på

Ian Manners er professor og ansat på Roskilde universitetscenter, på institut for samfund og globalisering.

Hans forskningsområde er globalisering og europæisering, og har blandt andet fokuseret på hvordan EUs værdier kommer til udtryk i unionens handelspolitik.

området med sociale rettigheder. Og Fairtrade er blot et af mange. Der er et interessant overlap fra andre sociale bevægelser. Fairtrade bevægelsen lærte en masse om mobilisering fra den økologiske bevægelse.

I handelspolitikken har holdningen historisk set været for fri handel, på grund af erfaringerne fra protektionismen i trediverne og fyrrerne. WTO-regimet har fremskyndet denne proces. Men det interessante ved fairtrade er, at det viser, at der kan være sociale undtagelser. Fra mit synspunkt betyder det: Ikke alt er teknokratisk. Vi har et valg. Det den økonomiske krise også fortæller os er, at den teknokratiske vej ikke altid kan levere alle løsninger. Man ønsker rent faktisk politikken tilbage.

Er der nogen modsætninger mellem at handle etisk og at være konkurrencedygtige?

■ Det mener jeg ikke. Det er ikke et enten/eller. Da jeg startede med at forske i området var min holdning: "Jeg er ligeglad. Jeg mener det er prisen værd". Nu har min holdning ændret sig. Hvis man rent faktisk ser på forbedringer af arbejdsforholdene, hvad enten det drejer sig om landbrugs- eller industriproduktion, betyder det ikke at de bliver mindre produktive. Det var ikke tilfældet i Europa for 200 år siden, og det er ikke tilfældet i udviklingslandene nu. Forholdet mellem arbejdsgiveren og den ansatte ændrer sig. Det medfører en mere engageret arbejdskraft.

Tøjarbejder Mirza tager en lur mens hendes ældste søn underviser sine yngre søskende. Han er selv droppet ud af skolen og er ufaglært læderarbejder. Delhi, Indien, September 2009 ccAnkurAhuja/CleanClothesCampaign.

Ian Manners om menneskerettigheder

Du taler om en kunstig skelnen mellem "traditionelle" menneskerettigheder altså politiske- og borgerrettigheder, såsom demokrati og ytringsfrihed, og så økonomiske og socio-kulturelle rettigheder, såsom retten til et arbejde, og at kunne forsørge sin familie. Du kalder det selv i artiklen "freedom from want". Kan du fortælle lidt om det?

■ Som udgangspunkt fokuserede menneskerettighedsbevægelserne, ud fra et vesteuropæisk perspektiv, på grove overtrædelser af menneskerettigheder: Tortur, henrettelser uden rettergang, dårlig behandling af fanger etc. Og de fokuserede først og fremmest på ekstremistiske regimer. I 1980'erne begyndte de at fokusere på kommunistiske regimer, så religionsfrihed, ytringsfrihed, bevægelsesfrihed, pressefrihed etc. Når vi så når op til 90'erne så adopterer EU de holdninger som kampagnegrupper som Amnesty International og Helsinki Watch anså som værende mest vigtige.

Udgangspunktet for FNs menneskerettighedserklæring er at man ikke kan dele menneskerettigheder op på denne måde. Politiske og borgerrettigheder, og kulturelle og sociale rettigheder er knyttet sammen i en mere universel forklaring af, hvad menneskerettigheder er.

Der var så at sige en opdeling af menneskerettigheder mellem den vestlige og den kommunistiske verden, således at "vi tager os af borger og menneskerettigheder, og I tager jer af basale menneskerettigheder såsom retten til mad, retten til varme, retten til at have et arbejde. Vi lever stadig med denne opdeling den dag i dag.

Der har været en række forsøg i løbet af de sidste 10-15 år, der har forsøgt at arbejde uden om disse problemer. En af dem er en bevægelse inden for FN der forsøger at genfortolke hvad det vil sige, at der foregår en udvikling.

Den anden bevægelse foregår som en reaktion på WTOs succes, hvis man kan kalde det sådan. Den lægger vægt på frihedsrettigheder og ikke sociale rettigheder. Det er her FN's internationale arbejdsorganisation kommer i spil igen. I realiteten var organisationen blevet glemt i omkring hundrede år, men blev pludselig samlingspunkt for modreaktionen mod liberaliseringen af den globale økonomi. Det er ekstremt interessant.

Igen udstiller det kompleksiteten af EUs politik. Nogle medlemsstater var helt for WTO, mens andre forventede at ILO tog lederrollen. Se f.eks. erklæringen om "Core Labour Standards" fra 1998, som basalt set blev adopteret af EU efter to år. Og så har man et sammenstød. For mig er dette ekstremt interessant, for man bliver nødt til at væve disse to holdninger sammen. Man kan ikke have fri handel alene, man bliver nødt til at have et aspekt af fair handel. Og intellektuelt er det her selvmodsigheden "fri og fair handel" i samme sætning bliver til, i et forsøg på både økonomisk og politisk at få det til at give mening internt i EU.

Shanaj, som er hjemmegående husmor, underviser tekstilarbejderes børn på taget af et hus. De fleste tøjarbejdere tjener ikke penge nok til at sende deres børn i skole. August 2009, Dhaka, Bangladesh.

Kasteløse slaver i tøjindustrien

Indiens kastesystem har stadig stor betydning i det indiske samfund på trods af, at det har været forbudt siden 1950. I den indiske tøjindustri bliver de såkaldte dalitter eller "kasteløse", altså den laveste kaste i det indiske system, groft udnyttet til at indgå savelignende kontrakter med tøjfabrikanter, de såkaldte sumangali. Tøj produceret her finder også vej til de danske butikker.

Dalitterne er fanget på bunden af samfundet og tvunget til at udføre de hårdeste og dårligst betalte jobs. Det er stort set umuligt for dem at komme op i andre sociale lag og mange af dem er dybt forgældede.

I det indiske samfund er det kutyme at unge kvinder, der gifter sig, har en medgift med til mandens familie. Men mange familier har ikke råd til dette, hvilket tøjproducenterne udnytter.

De tilbyder de unge dalitkvinder en 3-årig kontrakt med en efterfølgende bonus til medgift. Samtidig bliver de lovet logi, god løn og tre nærende måltider om dagen. De unge piger ser dette som en mulighed for at kunne blive gift og få et bedre liv, ligesom de tit bliver presset af deres familie til at indgå i aftalen.

Løfterne bliver dog aldrig indfriet. Pigerne arbejder op til 72 timer om ugen uden ordentlig mad og bor op til seks mennesker på et værelse på selve fabriken. De tjener mindre end 7 kr. om dagen, hvilket er under mindstelønnen i Indien. Pigerne får ikke lov til at se deres familie og har ingen udgangstilladelse. Størstedelen af de unge piger ser aldrig deres lovede bonus, da de ikke kan gennemføre den 3-årige kontrakt pga. underernæring, dårlig hygiejne og arbejdsskader. Andre bliver fyret af uforklarlige årsager inden kontraktens udløb.

Dansk

Interview med den danske ambassadør i Bangladesh, Svend Olling

Hvordan arbejder I med menneskerettigheder på den danske ambassade?

■ Støtten til menneskerettigheder og god regeringsførelse er et af vores vigtigste arbejdsområder på ambassaden. Vi følger menneskerettighedsområdet meget tæt både når det drejer sig om enkeltsager og om den generelle udvikling. Herudover er en stor del af Danidas støtte til Bangladesh på menneskerettighedsområdet, hvor vi bl.a. støtter opbygning af den nationale menneskerettighedskommission, som blev etableret for et par år siden og som har fået en rigtig god start. Derudover er der støtte til 6 vigtige nationale NGO'er, som indenfor hver deres arbejdsområde arbejder med støtte til overholdelse af menneskerettigheder. Programmet er baseret på en aftale mellem Danmark og Bangladesh fra december 2010. Der er tale om støtte på i alt 190 mio kr i perioden 2011-2016.

Kan du give nogle eksempler på sager I har haft for nyligt i forbindelse med krænkelse af menneskerettigheder?

■ I Bangladesh sker der desværre ofte krænkelse af menneskerettigheder, så der er mange sager. Der er fx. talrige rapporter om overgreb i forbindelse med arrestationer af politiske modstandere. Et andet problem er de såkaldte udenretslige drab, hvor et påfaldende stort antal personer bliver dræbt i krydsild i forbindelse med politiaktioner. Tolererede overgreb mod kvinder og hus-hjælp i hjemmene er også et stort problem. Desværre kan det nogle gange være næsten umuligt at dokumentere hvad, der reelt er foregået. Og man skal være forsigtig, for desværre er falske anklager om tortur, vold og overgreb også en almindelig måde at forsøge at få ram på politiske modstandere.

Hvilke redskaber har EU til at sikre menneskerettigheder i producentlande?

■ Danmark er pt. focal point for alle EU-landene på menneskerettighedsområdet i Bangladesh. Det betyder

indsats i Bangladesh

at det er Danmark der koordinerer informationsudvekslingen. Det er en naturlig rolle, idet det danske menneskerettighedsprogram i Bangladesh gør, at ambassaden har gode kontakter til myndigheder, organisationer og menneskerettighedsforkæmpere. Vores konkrete håndtering af sagerne afhænger selvsagt af sagens karakter og vores muligheder for at gøre en forskel. Ofte vil profilerede sager blive drøftet i EU-landenes menneskerettighedsgruppe i Bangladesh. Her vil man se på, om sagerne er veldokumenterede og troværdige. Hvis man vil forfølge sagen kan der være tale om alt fra diskret diplomati for at løse en konkret sag, til mere formelt at tage sagen op med myndighederne. I enkelte tilfælde kan man - normalt efter drøftelse med hovedstæderne - vælge at udsende en offentlig EU erklæring eller demarche, det vil sige at en eller flere EU ambassadører mødes med en minister for officielt at protestere.

Nogle generelle sager følger vi over lang tid og bringer ofte op over for myndighederne. Det kan fx. være behandlingen af anklagede under krigsforbryderdomstolen, intimidering af politiske modstandere, udenretslige drab eller beskyttelse af oprindelige folk.

Vi arbejder også aktivt med problemstillingerne i medierne, herunder i stigende grad sociale medier. Danmarks synspunkter er ofte reflekteret i de nationale medier og vi er kendte for at være ret direkte på menneskerettighedsspørgsmål. Måske derfor var det for nylig Danmark der på vegne af alle donor-landene i Bangladesh blev bedt om at føre ordet vedrørende menneskerettigheder og regeringsførelse over for Bangladesh' regering. Det skete ved en højt profileret konference med alle donor-lande og ministre. Det danske indlæg blev bragt på flere nyhedsudsendelser om aftenen.

Står EUs medlemslande altid samlet i sager som f.eks. den i Bangladesh, eller arbejder medlemslandenes ambassadører mere uafhængigt?

■ Vi arbejder både samlet og enkeltvis. Fx. udsendte EU ambassadørene en fælles offentlig erklæring i oktober, hvor vi tog afstand fra brugen af

dødsstraf i Bangladesh. Men samtidig er Danmark det eneste EU-land der støtter Bangladesh' Menneskerettighedskommission og Antikorruptionskommission. Jeg har endnu ikke været ude for større uenighed mellem EU landene på menneskerettighedsområdet. Kun at man har haft forskellig opfattelse af hvad der er den taktisk bedste vej frem. Men man er altid blevet enige.

Hvilken effekt mener du jeres arbejde gør?

■ Danmark har været aktiv på menneskerettighedsområdet i Bangladesh lige siden uafhængigheden i 1971, hvilket jeg synes vi kan være stolte af. Jeg er ikke i tvivl om, at vores arbejde har haft en konkret positiv effekt på menneskerettighederne i Bangladesh og vi anerkendes ofte for det af andre lande.

Svend Olling

Danmark har arbejdet for menneskerettigheder i Bangladesh siden landet blev uafhængigt i 1971.

Ambassaden er koordinator for alle EU landes indsats på menneskerettighedsområdet i Bangladesh.

Ambassaden har blandt andet fulgt med i sagen om Kalpona Akter

Menneskerettighedsaktivist i Bangladesh, Kalpona Akter

Kalpona Akter var selv børnearbejder på en fabrik i Bangladesh. Som voksen har hun brugt sit liv på at forbedre forholdene for arbejderne i tøjindustrien. Sammen med andre har hun oprettet Bangladesh Center for Worker Solidarity (BCWS), hvor arbejderne får støtte og uddannelse til bl.a. at organisere sig, så de selv kan gøre noget ved forholdene.

Siden 2011 har centret kørt på meget lavt blus. Kalpona og hendes kolleger skal melde sig hos myndighederne 10 dage om måneden, og de har ikke fået fornyet deres tilladelse til at drive en NGO; det betyder bl.a. at de projektpenge, som de har fået af vestlige ulandsorganisationer er indefrosset.

Men det er trods alt bedre end det fængselsophold, hun og de andre havde i 2010; nogle af hendes kolleger blev mishandlet i fængslet. De fik hjælp af Clean Clothes Campaign og andre af deres partnere i den rige del af verden. Vi kørte store oplysningskampagner, mobiliserede tusinder af forbrugere og henvendte os direkte til myndighederne i Bangladesh. Kalpona Akter og kollegerne blev løsladt mod kaution og de europæiske ambassader og EU missionen i Dhaka blev mobiliseret til at følge retssagerne mod dem nøje.

Alt dette begyndte, da tekstilarbejderne i Bangladesh i 2010 begyndte at strejke, fordi de ikke kunne leve af deres løn. I mange år har mindstelønnen i Bangladesh ligget på 1662 taka (140 kr.) det har været den laveste industrimindsteløn i verden. Regeringen i Bangladesh tilbød at hæve lønnen til 3000 taka (250 kr.). Men dette ligger stadig meget langt under hvad der er nødvendigt for at det gøre det muligt for arbejderne at leve et ordentligt liv med råd til bolig, mad og skolegang til børnene. Deres krav er 5000 taka (420 kr.) Da arbejderne gik på gaden blev der udstedt mange arrester mod dem og mod deres faglige ledere. BCWS blev især målet for denne forfølgelse og beskyldtes for at "agitere og opildne til uro i bekædningssektoren". BCWS er en internationalt anerkendt arbejdstagerorganisation, som udførte helt lovligt arbejde. Der er ingen beviser, der kæder organisationen til den uro, der har præget industrien. Alt tyder derimod på, at forfølgelsen af BCWS er sket på foranledning af en fabrik, hvor arbejderne prøvede at danne en uafhængig fagforening. I november 2011 er der af fabriksejere blevet rejst 11 falske anklager for kriminel aktivitet mod BCWS. Den amerikanske gigantvarhuskæde Walmart er hovedkunde.

Læs mere om sagen på www.cleanclothes.dk

Et spørgsmål om .....

Interview med Mads Ulrik Greenfort, _medejer af tøjfirmaet "A Question Of",.

Hvordan startede det?

■ Kasper Andersen og Thomas Dam (to af stifterne, red.) havde et bachelorprojekt i faget "iværksætteri", som handlede om hvordan man kunne skabe en virksomhed funderet i CSR. Kasper fik kontakt til en fabrik i forbindelse med en tur til Tanzania, som to danskere havde startet, med støtte fra DANIDA. Så var han nede og snakke med dem.

"A Question Of" startede i 2008. I starten havde vi kun en t-shirt. Vi solgte til NGO'er og virksomheder som skulle bruge t-shirts til en kampagne eller internt medarbejdertøj, og så kunne vi hjælpe dem med at få tryk på. Men i 2009 skiftede vi fokus og gik mere i retning af at etablere et brand med vores eget snit og tryk. Efterhånden i løbet af 2010 blev vi kontaktet af nogle udenlandske opkøbere via vores webshop.

I dag ligger vi i 35 butikker i DK, hvilket er sket i løbet af halvandet år. Vi bliver målt på modeparameteren, og ikke etikken, og derfor er det ret pænt tal. Desuden er vi i 20 butikker i England og 5 i Italien og 10 stykker i Asien. Vi er den anden største ordregiver og får i øjeblikket produceret 20.000 enheder om året på fabrikken.

I har haft en hjemmeside hele tiden, men hvordan har den udviklet sig?

■ Meget af designet af hjemmesiden og grafikken har vi fået hjælp til af vores netværk. Folk har været meget positivt stemt over for projek-

tet og derfor har vi fået hjælp til at lave ting, som ellers ville have kostet en masse penge. Da vi ikke havde et kæmpe markedsføringsbudget gjorde vi meget ud af at markedsføre os via nettet. Derfor lavede vi en hjemmeside hvor folk fik en oplevelse når de gik ind på den. Man kan se nogle videoer, og den er integreret med facebook osv. Meget af det koster ikke penge, men bare tid, og det har vi investeret. Med de sociale medier på nettet er det lykkedes os at skabe et kendskab til os som ellers aldrig ville være muligt. Vi har en ægt-hed i vores produkt som ikke bare er markedsføring. Derfor har folk lyst til at sprede budskabet. Men det hele handler heller ikke om etik og følelser. Vi laver ikke følelssporno og vi vil gerne have at det skal være stilrent samtidig med etik.

Er efterspørgslen hos forbrugerne efter "etik" udtryk for en tendens hos forbrugerne?

■ Det tror jeg helt bestemt. Før finanskrisen var der en mere materialistisk tendens. Her efter har folk trukket sig lidt mere tilbage og de nære værdier spiller en større rolle. Desuden var mange virksomheder lukkede og sagde at det var dem der dikterede produkterne, ikke forbrugerne. Men denne taktik er ikke tidsvarende, hvilket man også kan se på de lidt uheldige eksempler der har været oppe i medierne på det sidste. Vi er skabt i en digital tid hvor vi er mere åbne og involverende, derfor har vi ikke behov for at skjule ting

Har du indtryk af hvem der køber jeres tøj?

■ Det er de relativt unge, altså de 18-35 årige. Det er forskelligt, for der er dem, som er meget engagerede i historien, og så er der dem som mere går efter moden og hvad der er smart. Derfor gælder det jo også om at gøre det så hipt og så smart som muligt. Det er den måde, man får folk til at få øjnene op for, at der er en anden måde at gøre tingene på. Det er også interessant, at det først og fremmest er økologien, som er salgsargumentet, og ikke så meget det med arbejdsforholdene. Det er ligesom om, at det er det folk kan forholde sig til.

Gør i noget for at få "de rigtige" folk til at gå med jeres tøj?

■ Ja, helt klart. Vi bruger de kontakter vi har, og de fleste er glade for det og vil gerne støtte op om det. I

vores nye kampagne der kører fra november 2011 har vi netop fået Oliver Bjerrehus til at være model. Det er noget han gør for at give en hånd med.

Hvordan påvirke det her med etikken jeres forretning?

■ Vores indtjening er lavere pr. enhed end den ville være hvis vi fik produceret på en almindelig fabrik. Men det giver os også nogle muligheder for at komme ind på et marked.

I vandt etik-prisen ved Danish Fashion Awards. Hvad har den betydet for jer?

■ Mest af alt er det en anerkendelse af os fra den etablerede modeindustri. Vi er jo bare tre drenge som laver t-shirts. At vi kunne blive en del af etablissementet er fedt. Vi har selvfølgelig også fået en masse presse på det, og det har gjort at modebladene også er blevet opmærksomme på os.

Er fabrikken vokset mens I har været involveret?

■ Ja, det vil jeg sige. De beskæftiger ca. 30 i øjeblikket. Men væksten sker langsomt, og det er mest pga. infrastrukturen i landet, eller mangel på samme. Og korruption. Det gør det ineffektivt at producere i landet, men det er ikke pga. af arbejdskraften. De er ligeså dygtige som alle andre steder.

Hvilke krav stiller I til fabrikken?

■ Hvad angår GOTS certificeringen af bomulden, har de nogle samarbejdspartnere, nogle leverandører, som får bomulden certificeret. Det er ikke noget fabrikken selv står for. Desuden fik de sidste år SA 8000 certificering.

CCC mener jo at fagforeninger er bedre end standarder

■ Det kan man sige, men der skal også være mulighederne for det, og det afhænger jo fra land til land. SA 8000 garanterer i hvert fald en vis levestandard. På fabrikken i Tanzania ligger den et stykke over hvad der kræves i SA 8000

Var det Jer der bad om SA 8000 certificeringen?

■ Fabrikken havde fra starten underskrevet BSCI Code of Conduct. De har selv gerne ville have SA 8000 fra start, men det kræver en indkørringsperiode. Det har vi selvfølgelig støttet op om.

Er det stadig danskere der leder fabrikken?

■ Ja, det er det. Men der er også en lokal ledelse i hverdagen.

Hvad er jeres fremtidsscenarie?

Altså kun bomuld, så t-shirts, sweatshirts osv. Vi vil også arbejde med et design uden print, hvor det er designet af tøjet der bærer det. Men umiddelbart holder vi os inden for vores eget univers.

Skal I være større?

■ Ja, helt klart. Vi skal også se os om efter andre leverandører, da vi bliver nødt til at sprede vores risiko. Vi vil ikke flytte vores produktion, men vi vil finde en ny producent i takt med at vi bliver større. Vi har det sådan at vi ikke vil få produceret i Kina. Der er jo også fabrikker hvor tingene er i orden, men det er langt sværere at føre kontrol med produktionen der.

Fra firmaets videooptagelse om produktionen i Tanzania.

A
QUESTION
OF
FASHION

öko
yup
ple

Eksempler på tryk på T-shirts fra "A Question Of"

Fakta om A Question Of :

A Question Of er en dansk tøjvirksomhed der er funderet i tanken om at producere bæredygtigt og socialt ansvarligt.

Virksomheden startede i 2008 og kan i dag findes i 35 butikker i Danmark og tilsvarende i lande i Europa og Asien.

I 2011 vandt virksomheden etik-prisen ved Danish Fashion Awards

socialt ansvar .....

Interview med Tina Divantier Larsen, ansvarlig for bæredygtig produktion i Bestseller.

Kan du fortælle lidt om de udfordringer, I har haft i forbindelse med jeres indsats for at forbedre arbejdsforholdene hos jeres producenter?

● Vi har i Bestseller arbejdet systematisk med forbedringer af arbejdsforholdene på vores leverandørers fabrikker siden vi nedskrev vores første Code of Conduct i 2002. Vi bestræber os på at skabe tætte og langvarige relationer med vores leverandører, og ser man på Bestsellers leverandørbase, vil man konstatere, at de 30 største leverandører af i alt 350 leverer mere end halvdelen af alle vores varer. Kendetegnende for disse leverandører er, at de har været leverandører til Bestseller i mange år. Fra 5-20 år med et gennemsnit på 10 år. I disse samarbejder har vi gode erfaringer med at skabe forbedringer af arbejdsforholdene. Det giver mening for alle involverede parter. Bestsellers indflydelse er stor – leverandørens motivation er tilsvarende stor. Det kan derimod være en væsentlig større udfordring i den del af vores leverandørbase, hvor samhandelen

er mindre. Vi har et bredt produkt-sortiment, der indeholder alt fra klipklappere til solbriller til hårspænder til børn. Det giver ikke en betydelig samhandel og den samme mulighed for at påvirke forholdene positivt. Her lægger vi naturligvis tilsvarende vægt på, at udgangspunktet er acceptabelt dog vel vidende, at vi ikke får den samme form for indflydelse.

Hvordan forholder Bestseller sig til begrebet menneskerettigheder?

● Menneskerettighederne er ikke direkte benævnt i vores nuværende code of conduct, men vi har i udformningen vurderet, hvilke emner der har været anset relevante i forhold til leverandørkæden, og disse er således adresseret.

I hvilken udstrækning mener I, at I har ansvaret for jeres produktionskæde? Hvor langt ned i kæden, og hvor hører jeres ansvar op og statens begynder?

● Vi føler os i udgangspunktet medansvarlige for enhver krænkelse, der måtte forekomme i den komplette leverandørkæde. Vi vedstår, at kædens opbygning og kompleksitet er vores store udfordring. Vi vælger dog i dag, at se det som en udfordring, vi skal arbejde med – ikke som en undskyldning for, at vi ikke kan tage medansvar. Vi må dog også erkende, at vi møder en række problemstillinger, som vi som enkeltstående virksomhed ikke kan ændre på. Et godt eksempel er Sumangali problemstillingen. En problemstilling, som forefindes bredt på spinderier i et helt område i Indien. Selv om man ikke køber sine tekstiler i Indien, er der stadig stor risiko for, at der er 'Sumangali bomuld' i ens produkter. Spinderier i Indien leverer bomuldsgarner til en række andre tekstil producerende lande. Det er altså hele industriens problem, men samtidig er det et dybt forankret kulturelt problem ligesom det er forankret i den fattigdom, der findes i Indien. Et godt eksempel på en problemstilling, som kræver at industrien, lokale organisationer, lokale myndigheder, lokale branche organisationer osv. må have en fælles interesse i at samarbejde omkring løsningerne. Vi har fra Bestsellers side netop valgt at involvere os i det lokale arbejde omkring elimineringen af Sumangali. Jeg mener også, det er vores ansvar og forventeligt at vi tager vores andel i arbejdet, når vi er bekendt med problemet – jeg mener derimod ikke, man kan give enkeltstående virksomheder 'skylden' for,

at det kan identificeres i deres kæde, så længe de tager deres andel i indsatsen for at finde løsninger.

Kan der i nogen tilfælde være et modsætningsforhold mellem jeres indsats på CSR området i bred forstand, og så at drive en forretning?

● Nej. Om end vi helt konkret kan stå i en konflikt på den korte bane, tror vi grundlæggende på, at CSR skal være en naturligt integreret del for at kunne drive en god og sund forretning på den længere bane.

FNs særlige udsending John Ruggie har for nylig færdiggjort en rapport (Ruggie framework) om bussiness og menneskerettigheder, som er blevet vedtaget i FNs menneskerettigheds-kommite. Den siger blandt andet at virksomheder skal udvise "due diligence", altså at tage forholdsregler så der ikke sker menneskerettighedskrænkelser i deres produktionskæde. Er det noget I har taget stilling til?

● Vi er naturligvis opmærksomme på Ruggies Framework, og vi planlægger at gennemgå både vores Code of Conduct samt vores tilgang til indsatsen i det lys. Vi vil konkret lave en vurdering af, om vi endnu mener, vi har alle relevante menneskerettigheder med ligesom vi vil vurdere om den proces tilgang vi i forvejen arbejder med er fyldestgørende.

Hvad er de vigtigste udfordringer fremover?

● At få identificeret endnu flere muligheder for at arbejde med problemstillinger, som ligger længere tilbage i leverandørkæden. Fra bomuldsproduktion til hjemmearbejde i lokale landsbyer. Emner hvor vi igen kommer til at involvere os på industriniveau for at kunne få en reel indflydelse.

Tina Divantier Larsen

Bussiness og menneskerettigheder - FNs Framework

FNs særlige repræsentant for menneskerettigheder og transnationale selskaber udgav i marts 2011 en rapport om virksomheders forpligtelser på menneskerettighedsområdet, formuleret som et framework. Frameworket sætter på mange måder en ny dagsorden for hvilket ansvar virksomheder har i forhold til deres leverandørkæde. Frameworkets anbefalinger kan koges ned til de tre ord beskyt, respektér og forebyg.

Beskyt: Staten har en forpligtelse til at beskytte borgere mod krænkelse af menneskerettigheder gennem lovgivning.

Respekt: Virksomheder har en forpligtelse til at respektere menneskerettigheder, hvilket betyder at de bør handle med "due diligence", altså ved proaktivt/med rettidig omhu at forhindre at menneskerettighedskrænkelser finder sted.

Opfølgning på krænkelse: Både staten og virksomheder har en forpligtelse til at følge op på krænkelse både juridisk og ikke-juridisk. Det kræves at der etableres et system til at løse konflikter uden at skulle gå rettens vej.

Essensen er at virksomheder nu har en forpligtelse til at forhindre krænkelse af menneskerettigheder i deres produktionskæde, uanset hvad lovgivningen i et enkelt land siger. Hidtil har opfattelsen været at det alene var statens ansvar.

Frameworket blev enstemmigt vedtaget i FNs menneskerettighedsråd i april 2011.

FOTO: BESTSELLER

Fakta om Bestseller:

Bestseller er et af Danmarks største tøjfirmaer og omsætter for omkring 15 mia. kr. årligt.

Firmaet blev stiftet i 1975 og er i dag repræsenteret i 46 lande Europa, Asien, Mellemøsten og Nordamerika.

Firmaet ejer ikke fabrikker selv, men får produceret på forskellige fabrikker primært i landene Kina, Indien, Bangladesh, Tyrkiet og Italien.

Blandt deres brands er: VeraModa, Jack & Jones, Pieces og Only.

Verden består ikke bare af økonomiske supermagter, siger Ian Manners. Sociale bevægelser har en afgørende betydning for hvordan verden i fremtiden kommer til at se ud.

EUs økonomiske magt er blevet væsentligt mindre ikke mindst i forhold til et land som Kina. Er det overhovedet realistisk at EU kan lægge pres på Kina på menneskerettighedsområdet?

■ Det kommer an på hvordan man mener verden ser ud. Hvis man mener, at verden nu og i fremtiden vil blive domineret af fem store globale økonomiske kræfter, Kina, Indien, Rusland, USA, EU og måske Brasilien og Sydafrika, så er vi i alvorlige problemer. Så er fremme af handelsrelaterede sociale og menneskelige rettigheder, som EU ønsker, en død sild. Men jeg tror, at hvis man rent faktisk ser på, hvor meget aktivisme der finder sted, så består verden ikke kun af supermagter. Og det har den sandsynligvis aldrig gjort. Hvis man tænker over, hvad der sluttede den kolde krig, var det en progressiv social bevægelse. Det er en meget anderledes måde at anskue, hvordan den globale politik ser ud.

Når jeg forsker i det her området er jeg ikke kun interesseret i at interviewe folk i Bruxelles og i udviklingslandene. Jeg er interesseret i at få en fornemmelse af alle de sociale netværk, der fungerer. Det er ikke bare "facebook-generationen", det er en generation af mennesker, der er langt mere åbne og i stand til at gå i dialog og til at forstå, at der er forskellige magtniveauer i den globale økonomi.

Hvordan bør vi så gribe det an efter din mening, hvis vi gerne vil lave om på nogen af de her strukturer, altså som NGO, og dig som akademiker?

■ I min erfaring er første stadie at oplyse den vestlige offentlighed. Næste stadie er at ændre regeringens politik. Det var nogenlunde sådan det foregik i 90'erne hvor visse NGO'er blev internationale og fik en hel del magt. Udfordringen i det 21. århundrede er at komme videre end simpel aktivisme og frem til et bredere samarbejde, som skaber opmærksomhed langs produktionskæden. Sådan er det, ligemeget om det er menneskerettigheder, miljø, sociale rettigheder. Problemerne vi prøver at tage fat på er langt foran os. Vi er 30 år bagud. Hvis man ser på de første modeller på værdikæder fra bilindustrien, så startede den første outsourcing i 70'erne. Vi prøver bare at indhente det tabte terræn.

For mig var en af de mest interessante cases apartheid-sagen, i forhold til hvordan man laver sanktioner. Det klogeste ud fra et britisk perspektiv, var at spørge ANC: Hvad skal vi gøre? ANC var på det tidspunkt baseret i London. ANC sagde, at selvfølgelig kunne alle de store firmaer boykottes, men det vigtigste område var sport. Boykot sydafrikansk sport, så kommer sagen hjem i stuerne hos det hvide Sydafrika. Det siger noget om vigtigheden i at udvikle meget stærkere græsrods og internationale kontakter.

Hvad med betydningen af organiseret arbejde? Historisk set har dette haft en enorm betydning for levevilkårene.

■ Helt sikkert. Folk taler om den franske revolution som begyndelsen af menneskerettighederne. Den er helt klart vigtigt. Men de største fremskridt i de sidste hundrede år i sociale rettigheder er kommet via arbejdstagerrettigheder. Kernen i det, der gør Europa til Europa er dette sociale perspektiv.

Så dette bliver en udfordring, når man overfører det til det globale plan. Andre aktører har i stigende grad mobiliseret sig på tværs af grænser, gennem transnationale

selskaber, transnationale kapital, internationale handelsorganisationer og aktivist grupper. Det eneste manglende led er gruppen af fagforeninger, som undskyld min generalisering, i store træk er meget rod-bundne og meget lokale. Det er en enorm ulempe. Når man uden for Europa spørger: "Hvem er arbejdsmarkedets parter?" Ender man stort set med NGO grupper.

Jeg tror virkelig, hvis vi ser fremad, lad os sige om 50 år, og ser på den fremtidige globale produktion og vores globale samfund, så bliver spørgsmålet: Hvordan kan vi sikre, at udviklingen i det økonomiske globale samfund fører til færre konflikter, mindre polarisering, mindre uretfærdighed. Et eller andet sted i den historie skal der være plads til repræsentation af arbejderne, og det indebærer en styrket forbindelse med fagorganiserede grupper. Vi taler her ikke kun om relationer med Kina og Sydøstasien, men også Japan og USA. Historisk set har USA haft en stærk organisering i de tidlige industrisektorer. Men det er kollapsede i 80'ernes teknologiske revolution med støtte fra mere eller mindre alle i det politiske spektrum. Så måske er Occupy-Wall Street vejen frem.

Kan EU gøre noget for at fremme dette?

■ Det som "det arabiske forår" blandt andre har vist er, at dem vi virkelig har brug for at arbejde sammen med, er partnerne nede på jorden. Det er ikke kun NGO'erne, men også andre former for sociale bevægelser. Og det er her, fagforeningerne kommer ind. Ikke fordi de er for demokrati eller mod regeringen, men fordi de er naturlige centre for organisering hvis man forsøger at tilskynde til et bredt baseret civilsamfund i lande, der har lidt under 50-100 års post-kolonialisme, hvor deres egen sociale organisation blev ødelagt af autoritære regimer.

Lektien herfra er yderst interessant, altså nytænkningen af hvordan vi griber det an og hvordan det kan indgå i udviklingspolitikken. Der har været en tendens til at fokusere for meget på CSR uden at tænke på, at der mangler noget her mellem NGO'erne og CSR. Det er denne sektor, sektoren for den organiserede arbejdskraft.

Clean Cloth Campaigns internationale forum med 230 deltagere fra 51 forskellige lande. De mødtes i Tyrkiet i november 2010 for at diskutere menneskerettigheder og planlægge kampagnestrategier.